

В честь столітніх роковин уродина Тараса Шевченка.

Ч. 3.

За Март (March) 1914

No. 3.

Entered as second-class matter February 6, 1914, at the post office at Jersey City, New Jersey, under the Act of August 24, 1912.

2012 B. 4227
Видане Товариства „Просьвіта“ в Америці.

МАРТ 1914.

Ч. 3.

MARCH 1914.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

ЦІНА 20 ЦЕНТІВ.

НАКЛАДОМ ТОВ. „ПРОСЬВІТА“ В АМЕРИЦІ.

З друкарні „Свободи“ — 83 Grand St., Jersey City, N. J.

1914

8(c)Y. 18°(092).

18

ENLIGHTENMENT

Published monthly by

THE BOARD OF EDUCATION OF
THE LITTLE RUSSIAN NATIONAL
UNION OF AMERICA

at 83 GRAND ST., JERSEY CITY, N. J.

Terms of Subscription:

U. S. A. \$1.00 a year

To other countries \$1.50 a year

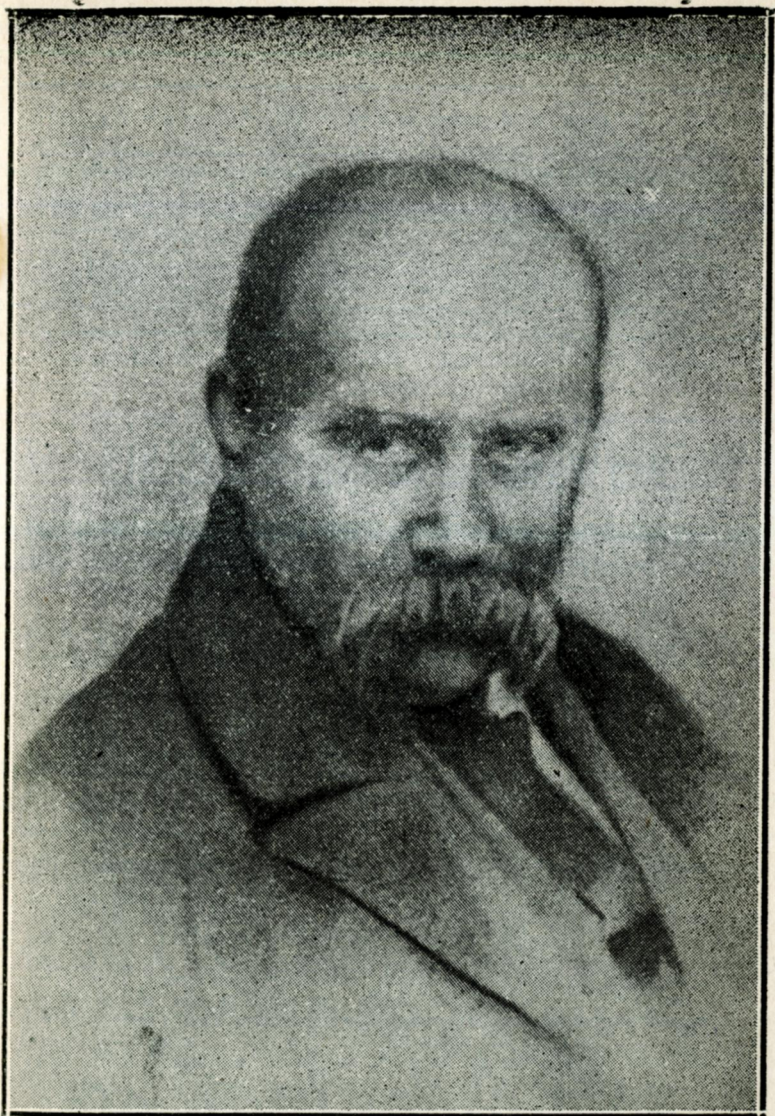
Single copy..... 20 c.

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

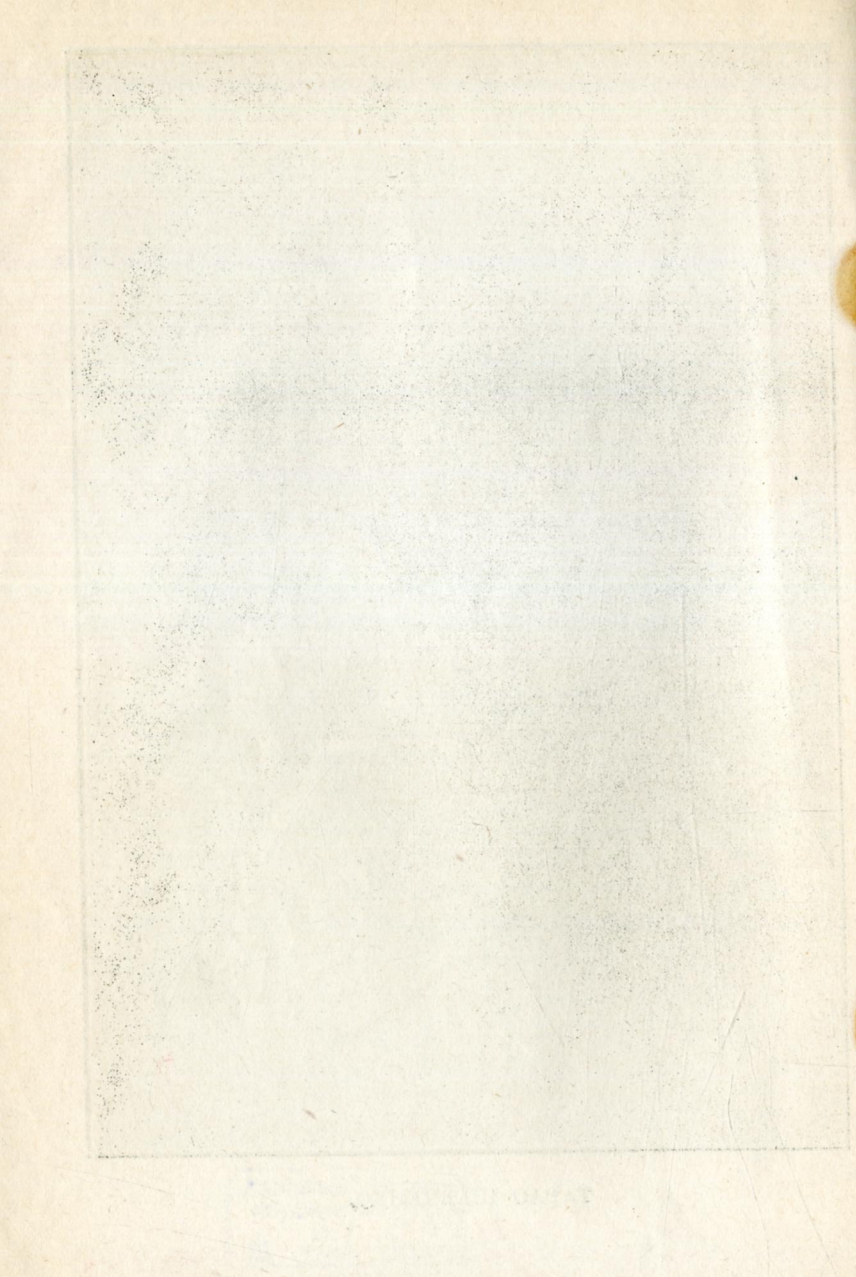
~~Львівська бібліотека
АН УРСР
№ 137184~~

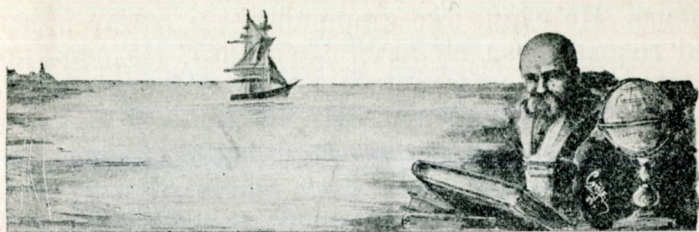
Львівська державна
наукова бібліотека

№ 27.522

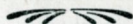

ТАРАС ШЕВЧЕНКО.

СТОЛІТНІ РОКОВИНИ Т. ШЕВЧЕНКА.

Марта 9-го (25 лютого ст. ст.) 1914 р. минає сто літ, як народив ся великий український поет, Тарас Григорович Шевченко. Вся Україна справляє обходи і концерти, славить свого великого сина, що невмірущими піснями виспівав нужду і горе, радості й печалі „безталанної Вдовиці, Неньки-України”, — як він нераз називав її в своїх піснях.

Вже понад пятьдесят літ нема між нами Т. Г. Шевченка, а його пісні голосні лунають в степах широких України, де колись боролись наші прадіди за волю, де скородили списами татарські ребра, своїм трупом засівали й кровю поливали рідну ниву. Його пісні лунають і на високих полонинах гір Карпатських і в диких нетрах холодного Сібіру й далеко геть за морем в чужині, на вільній землі Вашингтона. Ледви чи знайдеть ся між нами Русин-Українець, щоби не чув про Т. Шев-

ченка. Не один, вже старший віком, хитав в задумі головою над віршами Шевченка. Не одна красуня-дівчина ридала над долею „Черниці Маріяни”, „Наймички” та „Катерини”, а діти та дорослі вчать ся на пам'ять його віршів, а весь український народ любить його вірші, шанує св'ято його пам'ять. А всі його пісні, мов св'ітло сонця, огрівають в щоденній боротьбі за кращу долю.

За що-ж його так люблять наші люди?

За що його найбільше любить люд робучий?

За те, що він був плоть од плоти, кість од кости рідним братом робочого народа. Він сам, син селянина, і на своїй шії перетерпів біду і горе і всі лиха, що падали на кріпака в часи життя Шевченка. Ми за те його любимо, що він приглянув ся своїм розумним оком до кривд, які терплять наші люди, а своїм чулим серцем глибоко відчув всі стремління і думки народні і все те передав нащадкам в своїх піснях. Він скристалізував думку і душу нашого народа. Він дав початок до буйного розцвіту національного відродження України. Він витичив дорогу грядущим поколінням і показав до чого ми маємо стремити, чого жадати, за що боротись. Його серце розривало ся на частини, коли він бачив, що:

„Скрізь на славній Україні
Людей у ярма запрягли
Пани лукаві...”

(„І виріс я на чужині”)

Він не міг мовчки дивитись на людське горе і враз з людьми, придавленими горем, ридав огненними піснями, бо наоколо його:

„Нема сімї, немає хати,
Немає добра, ні сестри,
Щоб незаплакані ходили,
Не катували ся в тюрмі”.

(„Неофіти”).

Тарас Шевченко в молодім віці.

Знаючи і на собі перенісши тяжке жите кріпака, він знав, що кождий чоловік в сірій, подертій свитині має серце, котре прагне иншого жита. Він бачив в душі кожного стремління до того кращого жита і хоч як:

„Тяжко жить на сьвітї, а хочеть ся жить:

Хочеть ся дивитись, як сонечко сяє,

Хочеть ся послухать, як море заграє,

Як пташка щебече, байрак гомонить,

Або чорнобрива в гаю засьпїває...

О, Боже мій милий, як весело жить!”

(„Гайдамаки”).

І ненавидячи ворогів людських, що не давали їм жити повним житєм, він закликав людей до нового жита, щоби вони зрозуміли:

„Чия правда, чия кривда

І чиї ми діти”, —

а до ворога звертаєть ся з грізним призи́рством:

„Сьмій ся, лютий враже,

Та не дуже!”

(„До Основ'яненка”).

бо ніколи:

„Наша дума, наша пісня

Не вмере, не загине...”

А щоби нам добити ся як найскорше на своїй землі иншої долі — він просить всіх земляків своїх перш над все так горячо як і він любити рідний край. Сам будучи в неволі, в кайданах він, просить нас:

„Свою Україну любіть,

Любіть її во время люте,

В останню тяжкую минуту

За неї Господа моліть”.

Разом зі щирою любов'ю до рідного краю нам Шевченко заповів:

„Учіте ся брати мої!
Думайте, читайте,
І чужому наuczайтесь, —
Свого не цурайтесь”.

Крім того він просто наказав:

„Обніміте-ж брати мої
Найменшого брата”
(„До мертвих і живих”).

Він вірив в те, що як люди пізнають себе хто вони є, і яку виявляють силу і коли послухають його заповітів та підуть тими стежками, котрі він показав в своїх піснях, то рабство минеться і сонце освітіть землю, котру пани й царі опаскудили своїми ганебними вчинками. Він вірив, що тоді воскресне Україна і запанує скрізь:

„Братерская наша воля
Без хлопа і без пана”.
(„Чернець”).

а тоді спадуть тяжкі кайдани і:

„Спочинуть невольничі
Утомлені руки
І коліна одпочинуть
Кайданами скуті”.
(„Подражаніє Ісаї”).

Як він любив надмірно простий народ і рідний край, так він з невимовною ненавистю відносився до всякої влади, без згляду на те, яка та влада, чи світська чи духовна. Відчувши глибоко велику несправедливість і кривди, які причинює кожда неограничена влада, і що дня ба-

чути її тиранства над масою сїрого народа, Шевченко не може говорити инакше про гнобителїв людських, та власть їмущих, як не з призирством і погордою. Він самодержавних царів і їм прісних не називає навіть людьми, а порівнує їх до псів. Власть, котра існує над народом тільки на некористь і на біду самого народа, Шевченко уважає непотрібною і запитуєть ся у людей:

„О, люди, люди небораки!
На що здали ся вам царі?
На що здали ся вам псарі?
Ви-ж таки люди, не собаки!”

А далі з одчаєм запитуєть ся, з гнівним мовби докором:

„Чи буде суд? чи буде кара
Царям, царятам на землі?
Чи буде правда між людьми?”...

В тих словах він не тільки розуміє дійсних царів але і всіх тих, хто хоче грати ролю царів та князів, панувати над народом. І віруючи, що той суд буде, що правда мусить прийти і огріти всіх нещасних, котрі зазнали лютої ласки царів і всіх власть їмущих, він з певністю говорить, що кара:

„Повинна буть! бо сонце стане
І осквернену землю спалить”.

(„О, люди, люди...”).

Знов в другому місці Шевченко висловлює свою охоту „зігнати оскому на коронованих главах, на тих помазанниках божих”, щоб тих птахів поскубти і „подержати в руках сьвято-помазанну чуприну”. („Царі”). Він про царів инакше не

говорить, як про катів, що точать кров народну,
як про людодів та злодіїв. Приміром:

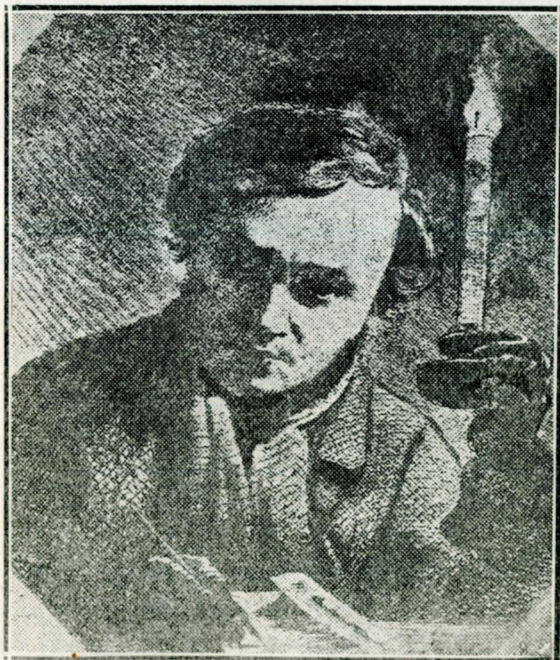
„Кати, кати людоді!

Наїлись обоє

Накрали ся, а що взяли

На той світ з собою?”

(„Сон”).

Власноручний портрет Т. Шевченка в молодім віці.

Тут згадуєть ся про Петра І. і Катерину ІІ.,
російських царів, котрі найбільше лиха наробили
Україні. А врешті він просто до всіх царів та гно-
бителів народних звертаєть ся:

„О, роде суєтний, проклятий,
Коли ти видохнеш?“...

(„Юродивий“).

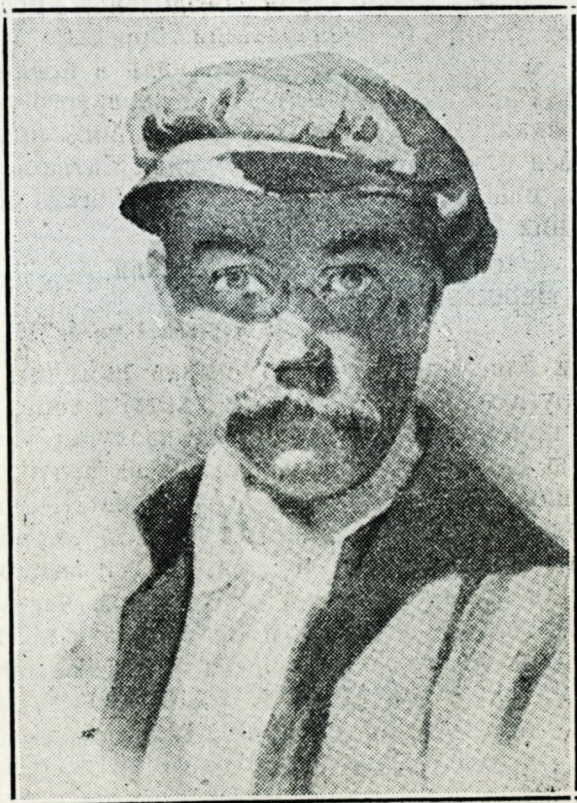
Шевченко так любив рідний край, що наколи бачив які небудь кривди, що чинили ся Україні, та убогому народови, то не міг стримати ся, щоб грізними громами огненних поезій не пятнувати чорних духів. Він не раз висловлював ся, що за Україну радий душу положити, аби тільки жила Україна і народ воскрес до свідомого і великого життя. Недивно буде, що він в тій великанській любови не міг обійти мовчки і другу власть, котра теж немало лиха наробила Україні — власть духовну. Він не з меншим гнівом обурювався на ню, як і на власть попередню. Він на неї обурювався через те, що вона заслонює світло правди людям і тримає народ в духовій неволі ради своїх особистих користей. І що найголовнійше, все те вона робить іменем Бога.

Він згадував про ню в слідуючих поезіях: „Іван Гус“, „Сон“, „Кавказ“, „Юродивий“.

Богато і в інших поезіях Шевченко згадує про ту власть, а особливо про ксьондзів-єзуїтів і про боротьбу з ними вільного козацтва. Скрізь „неправда і неволя“ так глибоко ранить серце поета, що нарешті гнівне обурення переходить в нестямний біль, котрий поет висловив болючим акордом до „всевидючого Ока“, бо скрізь неправда, гніт, безправність та нужда переходять вже границі.

З ненавистю і проклинами Шевченко згадував гніт і рабство людське і всі можливі власти, що

спричинювали се рабство. Але Шевченко не спинав ся на одних проклинах та ненависти. Він закликав всіх до боротьби з тим гнітом і рабством, взиваючи нас виразно:

Тарас Шевченко як салдат.

„Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кровю
Волю окропіте.

(„Заповіт”).

Яко єдиний ратунок для обездоленої України Шевченко бачив в безнастанній боротьбі і ту боротьбу за правду і волю прославляв в прекрасних поемах з козацького життя, та з кровавого повстання Гайдамаків за волю народа за його права. Але не вся славна минувшина наших батьків була такою світлою в очах поета, бо багато нїби то народних героїв були тоді:

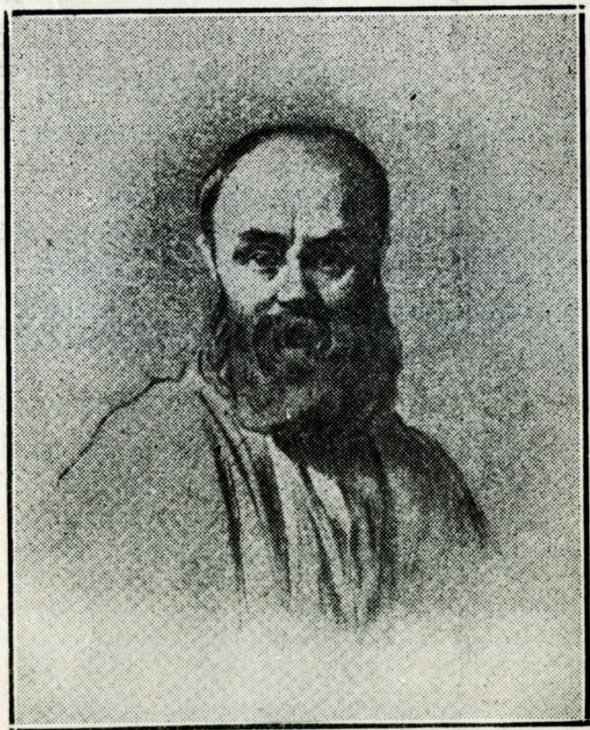
„Раби, підніжки, грязь Москви,
Варшавське мітя”...

(„До мертвих і живих”).

Тими словами Шевченко сказав нам чим не повинні бути народні провідники, котрі і тепер за особисті привілеї часто стають на послугах у чужинців і зі свого народа „точать кров як воду”...

Полишаючи ті щирі сльози, що лив Шевченко за долю дівчини, покритки і взагалі за долю жінщини і поминувши ті мотиви, що ми зазначили повисше — він нї одної справи того часу не поминув, щоби не відгукнути ся на неї і не висловити свій отвертий погляд. Він був не тільки виразником свого часу, але й національним пророком і мучеником за свої пророкування. Неоцінені скарби його поезій стали жерелом натхнення для всіх поетів після него, а бадьорість мотивів і отвертість думок стали дорогосказом для грядущих поколінь. І за те, що він нашу мову, мужичу мову, як її звали нани, потордкуючи нею, — при-

брав в золотоковані шати своїх поезій, в дорож-
цінні перли свого огненного слова — за те ми лю-
бимо Шевченка. Ми любимо його за те, що він

Власноручний портрет Т. Шевченка по повероті з неволі.

пробудив нас до нового життя, збудив у нас на-
ціональну свідомість і вчив шанувати свою гід-
ність. Ми любимо його й почитуємо як національ-
ного Пророка!...

І хоч його нема між нами тілом — він буде вічно жити з нами духом. Той дух буде не одно ще покоління сталити до бою за кращу долю, а пам'ять його сьвята на віки буде в серцях українського народу.

І хоч він збудував собі нерукотворний пам'ятник в серцях свого народу, тепер український народ своєму найбільшому поетови, Т. Г. Шевченкові, ставить у Києві пам'ятник, котрий буде сьвідчити, що Українці уміють шанувати своїх великих людей. Але найбільшою пошаною для поета буде, коли ти, дорогий брате, не тільки помянеш його „не злим, тихим словом“, але підеш тою дорогою, котру показав поет в своїх племінних піснях, щоби можна було його споманути незабаром „в семі вольній і новій“...

Коли Україна стане вільною і незалежною!...

Ол. Неприцький-Грановський.

ПРО ЖИТЕ І ТВОРИ Т. ШЕВЧЕНКА.

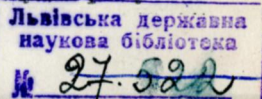
В СОТІ РОКОВИНИ ЙОГО НАРОДЖЕННЯ

НАПИСАВ

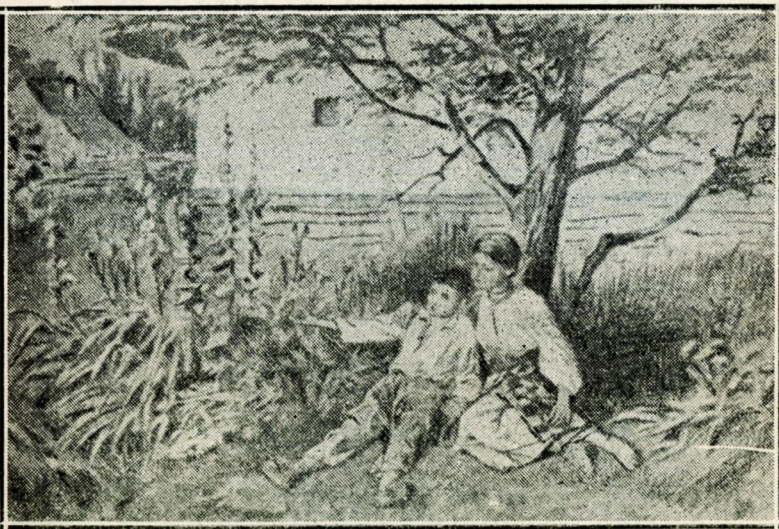
ДЕНИС ЛУКІЯНОВИЧ.

I. Кріпацька доля.

На полудне від Київа, в дуже гарному, жи-
вописному звенигородському повіті, в селі Кири-
лівці жив убогий рід Шевченків. Були вони крі-
паками, робили панщину дідичевн Енгельгардови.
Але то був незвичайний рід. Іван Шевченко ходив
з Гайдамаками, а Гайдамаки в третій четвертині
18-го століття вогнем і мечем карали польських па-
нів і Жидів за кривди та знуцання над українським
народом. Вони виступили як местники народньої
кривди і бажали поліпшення хлопського стану. Гри-
горій Шевченко був письменний і дуже розумний

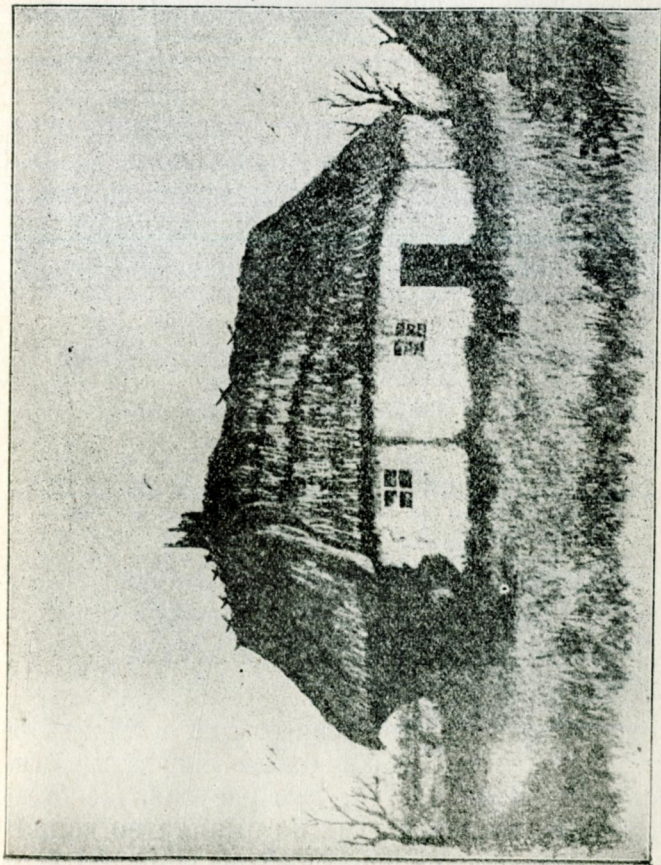
тай, хоч бідний, рад був дати своїм дітям науку. Його жінка, Катерина Бойко, була дуже людяна, дуже добра. Ніколи нікому кривди би не вчинила, все тільки одну правду знала. І вона дня 9. марта (по новому стилю) 1814. р. привела на світ сина Тараса, а той став найбільшим і найславнішим Українцем.

Тарас з сестрою.

Він так вирастав, як усі хлопські діти: бігав по сонці то мерз у холоді, літом купав ся, пустував. Але від своєї сестри і від чужих навчив ся дуже багато народних співанок; яку почув, вже її вмів. Від діда Івана наслухав ся про Гайдамаків. З сестрами ходив до Мотрониного монастиря на прощу і там старий чернець показував те місце,

де сьвятили гайдамацькі ножі. Близько Кирилівки було скрізь багато пам'яток по Гайдамаках. Знали старі люди і про козаків сьпівати та розказувати. Малому хлопцеві вбили ся всі ті спомини глибоко в пам'ять. Надто Тарас уже змалку любив вдумувати ся і шукати правди. Він одного разу пі-

Хата, в якій уродив ся Т. Шевченко.

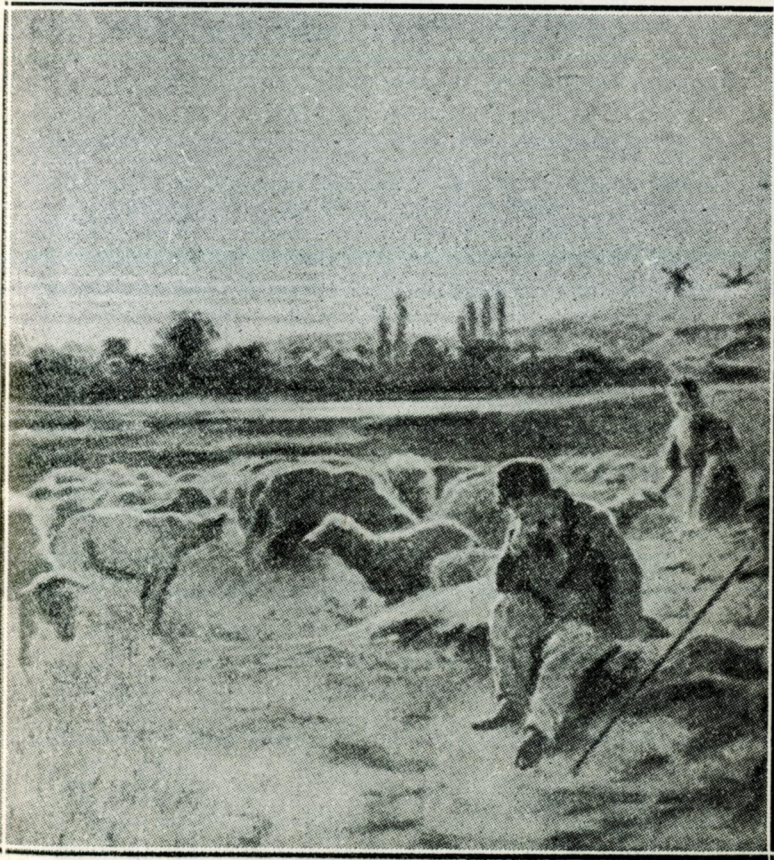
шов на далеку могилу за селом шукати тих стовпів, що на них небо впирає ся тай заблудив. В степу надібали його чумаки, які ішли з солею з Криму тай привезли хлопчину в Кирилівку. Тарасів батько теж чумакував часом, брав зі собою сина і Тарас оглядав гарні степи. Тоді в дитинячу душу западали гарні образи з природи і лишали в ній нестертий слід краси.

Але зазнав Тарас більше злиднів ніж добра. Його мама померла, як йому було дев'ять років. Мачоха була люта і від неї мусів Тарас ховати ся у бурянах. В два роки потім і батько помер і Тарас мусів покидати рідну хату. Пішов до дядка. Ще за життя батька він зимою ходив до дяківської школи і навчив ся письма. Тепер дядк п'яниця вислугував ся ним і казав, щоб Тарас учив школярів замість нього та ходив до мерців псалтирю читати. За те давав йому у себе хату і десятий гріш. З того жити не було як, а ще дядк люто побивав Тараса, отже Тарас пішов на мандрівку по околичних селах. То вівці пас, як сам каже у своїм віршику. „Мені тринайцятий минало”, то в попа служив, то в голоді і в холоді ходив від одного маляря до другого і просив ся на науку.

.... тими шляхами,
Де йшли Гайдамаки, малими ногами
Ходив я та плакав, та людий шукав,
Щоб добру навчили.

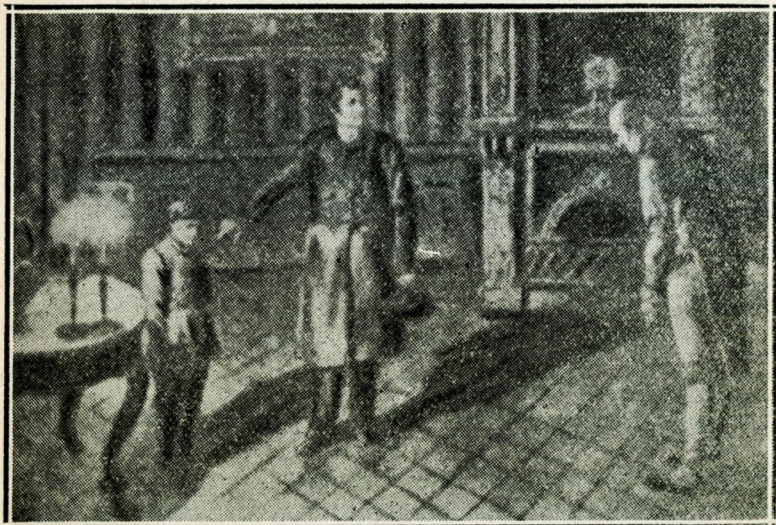
Так пише про себе Тарас сам. А в нього ще змалку збудила ся велика охота рисувати. Аби де заповнав клаптик паперу, вже рисував. Не було паперу, то хоч вуглем черкав по стіні та по дошці. В околиці було багато церковних малярів, бо зве-

нигородський повіт славить ся своєю красою. Часто так трапляє ся, що в якійсь стороні виводять ся якісь ремісники, або швалі і вчить ся один з другого. Отже і в тім повіті не переводили ся малярі.

Тарас пасе вівці.

Не міг Тарас трафити на доброго учителя, а як на одного трафив, то той бояв ся тримати у себе кріпацького сина тай післав його до пана по карту з дозволом. Пішов Тарас до панського зарядчика, але той не дав йому карти, тільки лишив у себе. Казав його перебрати, привчити до панської служби тай відіслав його враз з иншою прислугою до

Пан зловив Тараса при мальованю.

дідича Енгельгарда на Литву. Тоді було Тарасови 15 літ і він прожив з того часу цілих 14 років на чужині. Енгельгард був неносидючий: їздив з міста до міста: в Київ, Варшаву то в Петербург. А се для Тараса не було маловажне, бо так пізнавав він сьвіт і людей. Требаж знати, що чоловік учить ся не з самих тільки книжок.

Тараса не покидала охота до рисунків. Як цілими годинами стояв під дверима і чекав, коли пан покличе люльку наложити, або води подати, обмальовував двері. А як пан поїхав вечером до

К. Брюлов.

міста, тоді Тарас засідав до стола і відрисовував образи зі стін. За одно і за друге Тараса карали, а одного разу, як пан зловив його в пізну ніч за рисунками, казав його випарити в стайні батога-

ми. Та нарешті він зглянув ся на Тарасові просьби тай дав його на науку до маляра, бо і сам поміркував, що з маляра буде йому більший хосен ніж з послугача.

Тепер і почало ся инше житє для Тараса. Ходив що дня до свого вчителя, а по дорозі приглядав ся до міського житя; оглядав величні будівлі і гарні образи. Далі мав утіху з того, що у маляра робив таку роботу, яка була йому по душі. Врешті пізнав у свого учителя розумних осьвічених людей. Ті бачили в нїм чоловіка, не худобу-кріпака, говорили до нього як до свого рівного, як до приятеля. Особливо полюбив його Українець Сошенко. Він познайомив Тараса з українським письменником Гребінкою, зі славним малярем Брюловом і ще славнійшим поетом Жуковським. Новим знайомим Тарас так сподобав ся, що вони поклали собі викупити його з неволі і записати до найвищої школи, до малярської академії. Брюлов намалював портрет Жуковського, пустив той образ на льоси, зібрав півтретя тисяча рублів і викупив Шевченка від Енгельгарда з кріпацької неволі. Се стало ся дня 4 мая 1838. р., коли Тарасови було 24 роки.

II. Щаслива доба в Шевченковім житю.

Тепер Шевченко мов другий раз на сьвіт народив ся. Найперше хотів він ужити свободи. Отже через Сошенка і Гребінку знайомив ся з малярами та письменниками. Через Брюлова і Жуковського ввійшов Тарас у дома заможних та осьвічених родин. Всюди витали його дуже радо. Він був дуже милий в розмові, веселий в товаристві,

дуже гарно сьшівав. Хто раз його пізнав, той мусів його полюбити.

Для Шевченка милійші були стосунки з Українцями, бо нагадували йому дорогу вітчину. І так зробив він знайомість з поетом Бодянським

Приятелька Шевченка : княгиня Репніна.

і отаманом чорноморських козаків Кухаренком, теж письменником, з панами Тарнавськими (один з них (Василь) заложив музей у Чернигові) і з князями Репніними. Шевченко не мав з молоду науки, як у сьвітї жити, отже від своїх знайомих тепер того навчив ся.

Але на самій забаві і товариських сходинах не кінчило ся. Не такий був Шевченко, щоб і для свого духа чогось не шукати. В Петербурзі були в ту пору гарні люди. Вони їздили за границю, знали, що там творить ся. А від революції в 1830. р. в Парижі пішли розрухи по всіх містах. Проти тим розрухам виступав російський цар Никола, помагав їх давити. Тим більше не давав той цар у себе в Росії ніякої свободи і не спішив ся знести панщину. Його за те не любили свободолюбні люди (ліберали). Такі розмови з лібералами нагадали Шевченкови біду кріпаків на селі, яку він добре знав. От так пристав Тарас на все до лібералів.

Друга Шевченкова справа було вчити ся в академії малярства. Професори відразу пізнали його талант. Колиж до того доклав ще Шевченко свою працю, тоді просто не могли ним налюбувати ся. Вважали його гордощами своєї школи і нагороджували його золотими медалями. Отже ще в академії придбав собі Шевченко славу одного з найліпших малярів. Хто хотів мати добрий портрет, або гарну картину, той приходив до нього.

Трета справа для Шевченка була придбати собі книжну освіту. Він знав тільки читати і писати, а тепер узяв ся пильно за книжку. Вчив ся всего за порядком і придбав собі багато відомостей. Читав також кілька історичних книг, а в поміж них найліпше сподобала ся йому „Історія Русов”. У тій книжці розказано, як то ворог підступом і силою відібрав українському народови волю, довів до того, що Україна перестала бути окремою, самостійною державою. А воля, самостійність то най-

більший скарб народа. Ся „Історія Русов” отворила Шевченкови очи на минуле України і вона навчила його, що треба високо цінити в нашій історії тай і до чого повинен український нарід стреміти.

В ту пору почав Шевченко складати вірші. В його душі збудили ся спомини про українські села степи і могили. Нагадали ся кривди кріпаків. Пригадав собі Тарас дідові оповідання про Гайдамаків, нагадав собі оповідання про козаків з „Історії Русов”. Туга за рідним краєм, та добре знана кождому Українцеві туга, зродила Тарасову пісню. Він сидів у академії, тримав у руці кисть, задумував ся і замість малювати на полотні українську вербу, козака в степу, він ту Україну малював словами на папері. Кілька таких творів зібрав Тарас разом, а його приятель, дідич з Полтави Мартос надрукував їх своїм коштом р. 1840. в невеликій книжочці. Тарас назвав її *К о б з а р* і тому тепер книжки з Шевченковими творами все мають той заголовок. Слідуючого р. 1841. випустив Тарас „Гайдамаки”. Обі сї книжечці зробили йому відразу славу найбільшого українського поета.

Але й малярства не покидав Шевченко. Властне треба було збирати рисунки старих церков, палаців, оборонних замків, усі історичні памятки України для видавництва „Живописна Україна”. Сю роботу доручено Шевченкови і він поїхав на Україну. Були то без сумніву найщасливіші хвилі в поетовім житю. Тарас побачив степи, лани і Дніпр широкий, Дніпрові пороги, козацькі могили і гетьманські замки. Згадав славу минувшину. Памятки тої минувшини рисував, а свої думки

списував в історичних поемах (оповіданнях) і в таких віршах, як „Великий Лях, Сон, Суботів, Посланіє” і т. д. Сї вірші ходили у відписах з рук до рук і розбуджували земляків. Тарас тужив у них за минулим і накликав воскресити славу України.

Найщиріше прийняли їх молоді люди в Києві, згуртовані в тайне товариство т. зв. Кирило-Методіївське братство. Відколи założено у Києві університет, збирали ся там під рукою Максимовича щирі Українці. Вони видавали книжки про Україну. Пристали до них Шевченко і Куліш тай переконали їх, що треба, аби гурт виступав як свідомі Українці. За мало друкувати російські книжки про Україну, треба друкувати українські книжки для селян, треба закладати для них школи, а знести кріпацтво. Уряд того не зробить, отже треба приєднувати українських панів, щоб зробили се добровільно від себе. А як прийшов у тім часі до Києва славний історик і професор Костомарів, пристав також до українського гуртка. Він був тої думки, що кождий славянський нарід повинен становити політичну, зорганізовану одиницю. Ті всі політичні славянські одиниці повинні стояти у дружних, живих взаєминах.

Всі ті гадки і від Шевченка і від Костомарова прийняв молодий гурт за свої. І так вироблено спільну програму для Кирило-Методіївського братства. В ту програму прийнято конституційні свободи. Перед правом мали бути всі люди рівні, кождому вільно булоб вірити в що хоче, друкувати книжки і промовляти на зборах, а не оглядати ся при тім на поліцію. Кждий славянський нарід мав

становити окрему республіку без царя і короля тільки з вибираними найвисшими урядниками. Тому, що Кирил і Методій були перші славянські апостоли, а київський гурток думав про вільну спілку Славян, прийняв від перших апостолів назву для себе.

На Шевченка були звернені очі всіх братчиків. Він умів палко промовляти і його слів радо слухали. Надто його знали вже по всій Україні. Він їздив до українських панів по селах і всюди промовляв проти кріпацтва, обстоював незалежність України, деклямував свої вірші. Мав він уже лишити ся на Вкраїні і не вертати ся до Петербурга, бо його приятелька, книжка Рєпніна, виробила йому місце професора живопису при київськїм університеті. Шевченко був у розцвіті сил і таланту, тепер ще блиска йому надія працювати при університеті. Міг би був багато зробити для України.

І саме в ту пору мов грім із неба унав. Про сходуни братства доніс один студент університету жандармам, про агітацію Тараса між панами жандарми також дізнали ся. Визначнійші братчики, а з ними і Шевченко дістали ся до арешту. Мов сон минула щаслива в Шевченковім житю доба.

... III. Засланє і смерть Шевченка.

Недовго тягнув ся суд над братчиками. Їх признано небезпечними людьми. Цар бояв ся їх, бо хотіли збудити Українців зі сну, нести їм світло. А цар нічого так не боїть ся, як світла і правди. Шевченка признано найнебезпечнійшим, бо його пісня нагадувала старі часи і кликала добу-

вати волю. Зате покарано його гострійше, ніж усіх. Його післали в карну роту, т. зн. мав за кару служити при війську.

Та коби його були лишили хоч близько сьвіта, а то післали його зразу на границю Європи над Ураль, а потім до Азії в дикі степи.

Десять років карав ся Шевченко в Оренбурзі, в Орську і в Новопетровській кріпости. Вже сама військова служба, та бездушна робота кланати запятками то повертати ся ба в оден бік, ба в другий на приказ старшини, вже се вбивало такого, як Шевченка. Та ще більше муки завдав йому варварський приказ царя Миколи. Той лютий кат на засуді Шевченковім дописав власною рукою, що поетови не вольно ані писати ані малювати. Се таке саме знущанє, як колись, що вязням давали солону рибу, а потім не давали води.

А врешті тримали Тараса в нездорових болотавих степах, які їли його здоровлє. Минуло пару років і Шевченко полисїв, посивїв і зсох. Колись був він здоров, а тепер причіпили ся його ріжні слабости. До того всього ще й листи з України приходили дуже рідко і Шевченко гадав, що всі приятелі відцурали ся його.

Знайшли ся і в Орську добрі люди. От людяні офіцери ніби не помічали, що Шевченко пише та малює. З часом навіть стали кликати його до себе і позволяли рисувати портрети. Взяли його з собою над Араль, щоб зрисував береги того озера. Але пішов за те донос до царя і до Орська прийшли з Петербурга нові укази. Начальство дістало догану, Шевченка післали до Новопетровська і віддали під пильнійший догляд. Аж тепер прийшла

Шевченко на засланю (в Новопетровській фортеці).

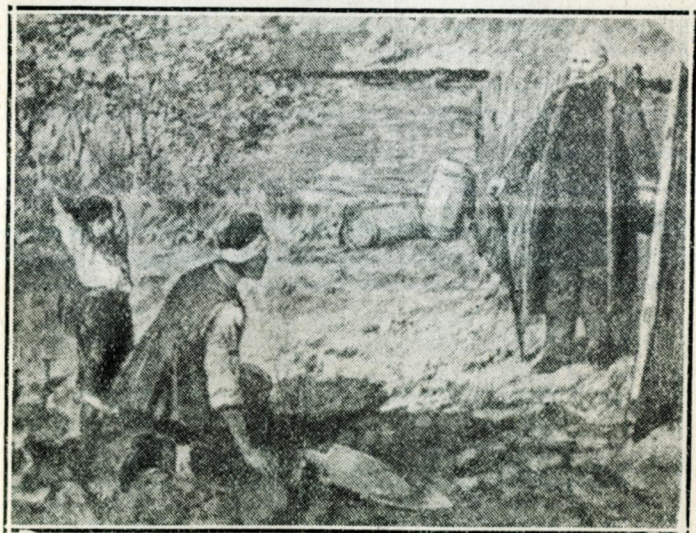
страшна мука. Мало не сім років Тарасового життя пропало. Не маємо з того часу ні одної стрічки його.

Доки Шевченка тримали в петербурській в'язниці, а далі в Оренбурзі і в Орську, він іще писав. Як не міг того явно робити, то крив ся. За холявою носив зшиток паперу і як колись дитиною крив ся з рисунками на городі в лопухах, так тепер ховав ся. Виходив за касарню в степ і там розривав своє серце на вірші. Але в Новопетровській кріпості годі було. Гостре начальство веліло кожного дня обшукувати Тараса мов злочинця. І за холявою гляділи і за пазухою і відставили окремого салдата, щоб підзирав Шевченка. Тарас несказано терпів. І був би наш великий мученик загинув серед новопетровських снігів, Але цар Никола через нещасну кримську війну лишив себе життя, а в нового царя Александра вдало ся виблагати вибаченє (амнестію) для Шевченка. Зробили се княгиня Рєпніна і граф Толстой .

На весні 1858 р. приїхав Тарас до Петербурга. Приятелі не пізнали його Коли його брали в неволю, мав він 33-ий рік життя, був здоровий, кремезний. Тепер мав 44 роки і був уже старий дід. Московський цар замучив його. Бо і до праці був Шевченко вже неспосібний. Правда, він і писав і малював, але се було вже не те, що перед засланєм. Тільки в душі поета лишив ся завзяток. Він любив свою Україну, як перше служив їй. Братів своїх земляків взивав до бою. Не гадав схилити чола перед ворогом, але не мав уже сили і здоровля.

Шевченкови казали поселити ся в Петербурзі і взяли його під поліційний дозір. Управа маляр-

ської академії дала йому кімнату на робітню і мешканє, щоб хоч за хату не мав жури. Шевченко бажав поїхати на Україну. Коли виеднав дозвіл, поїхав у рідний край. Відвідав родину, побув у Києві, але мусів знов вертати на чужину, бо на Україні, слідили його жандарми пильно, а раз навіть арештували.

Шевченко у сестри.

В Петербурзі радо його витали. Поклонив ся йому великий російський письменник Тургенєв і українська письменниця М. Вовчок, на випередки запрошували його до себе розумнійші, вільнодумні Росіяни. Тимчасом Тарас переписував ся зі своїм родичем Вартоломеєм Шевченком, просив, щоб купив йому ґрунт і поклав хату. Плян будови зробив Тарас сам.

Поки Вартоломей торгував землею, Тарас викупив з кріпатва свою родину і розглядав ся за жінкою. Про панянку не хотів чути, мав засватати селянську дівчину. Та ненадійно заслаб, а 10. марта досьвіта помер, проживши 47 років.

Поховали його в Петербурзі. Але Тарас хотів спочити у рідній землі. Отже скоро потенліло на дворі, приятелі його виконали домовину з могили і повезли до Кнїва. Відси Дніпром поплили під Канївські гори і в тім місці, де мала стати Тарасова хата, поховали його тай висинали йому могилу.

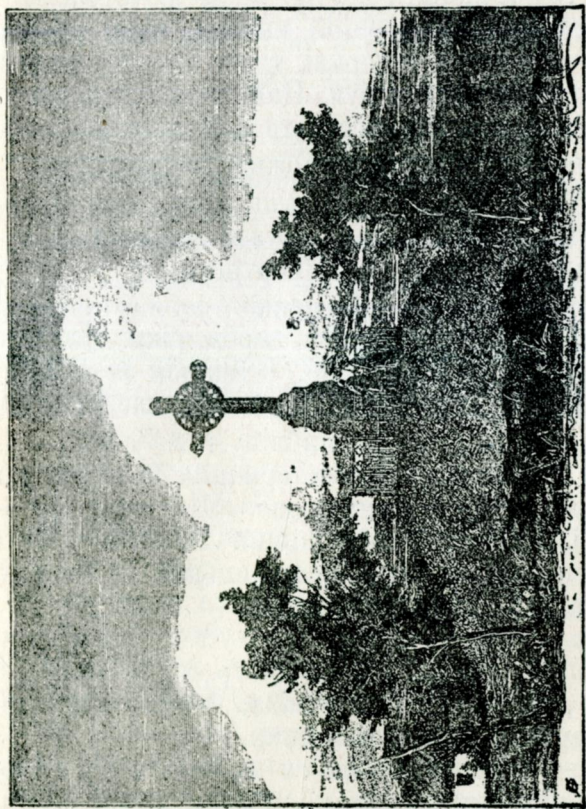
Хто тільки може, спїшнить на сю могилу поклонити ся пам'яті безсмертного Тараса. Доки буде гомонїти українське слово, доти буде в пошанї Тарасова гора і та могила, що під нею спочиває замучений катами найбільший борець за волю України.

*

*

*

З Шевченком зїйшов у могилу не тільки великий поет і той, що покликав український нарід до нового життя. Тарас був правдивий чоловік. Незвичайно був людяний. Нікому згїрдного слова не сказав, не те, щоб кого скривдив коли. Любив усіх, кождому помагав. Богато його добрих діл знали люди. А як побачив коли кривду чию, зараз оступав ся за кривдженням. Який був у своїх творах, такий був і в житю. Чого вимагав від других, те сам робив.

Могила Т. Шевченка.

IV. Шевченкові малюнки і вірші.

Після Шевченка лишило ся багато малюнків. Але їх не годен зібрати в одно місце як вірші збирає ся і друкує ся в одній книжці. Одні образи затратили ся, другі є в церкві, треті у таких людей, що не хотять їх дати з рук. Найбільше Тарасових малюнків у музею Тарновського в Чернигові.

Шевченкові малюнки можна поділити на:

1. портрети. Вони були вірні, цілком подібні до живих людей, тому багато знайомих і чужих замовляли у нього свої портрети.

2. краєвиди. Шевченко любив природу, тому залюбки малював дерева, горби, ріки. Мало не всі його краєвиди українські. І так він прославив свою Україну не самим тільки словом, але і кистю.

3. Ще більше прославив він її в історичнім малярстві. Окрім історичних памяток для „Живописної України” змалював Шевченко багато картин із козацької минувшини. Лишили ся його образи про гетьманів: Хмельницького, Мазепу, Семена Палія і багато інших.

4. Малював він також побутові картини українські т. є. з щоденного життя взяті. Є приміром „старости, судна рада, богомолець, жебрак, Катерина” і багато інших.

5. Шевченко заслужив ся дуже для гравюри. А гравюрама називаємо образи вирізані пищиком на мідяній плиті навідлїв, мов печатка. З тої плитки відбиває ся образки на папір. Як Шевченко вернув з заслання, робив самі гравюри і придумав нові знаряди, яких при тім уживати. Ще досі вважають його найліпшим гравером у Росії.

Та не за свої малюнки став Тарас безсмертним, тільки за свої вірші. Тих віршів є не багато, всего 218. Може й нема другого українського поета, щоб так мало написав. Але й нема другого поета, щоби його вірні мали таку вартість, як Шевченкові.

В більшій часті своїх поем (віршованих оповідань) розказує Шевченко про любов. Бо немаловажна вона в нашім житю. Немало доброго, але й багато немудрого люди через неї творять, як от Максим у Шевченковій поемі „Москалева криниця”, або Микита в його поемі „Титарівна”. Зразу приміщував Шевченко до своїх оповідань чари та ворожки. Таке він чув на селі і читав у різних поетів. Такі неподібні до правди оповідання називають ся б а л я д и. І Шевченко написав кілька балад, ось як: У т о п л е н а, П р и ч и н н а, Т о п о л я, Р у с а л к а і и. Але приглянув ся він лінше до житя. Тоді пізнав, що від чарів менше лиха коїть ся на Вкраїні, чим від панів. Вони то знущали ся над кріпацькими дівчатами, розлучали закохані пари. Через них покритки ходили попід тин, то смерть собі робили. Се горе описав Тарас. Гремів праведним гнівом на грішників, а далі пожалував нещасних і покривджених материй. Він став на оборону матери-покритки. Частож вона невинна і все вона мати. Нераз вона робить велику жертву з себе, так як ота Ганна в поемі Н а й м и ч к а.

Поет сам зазнав чимало злиднів у житю з тої пори, як не стало мами, а ще більше, як мусїв покинути рідну стріху. Він і на других бачив, що значить людина вирвана з круга родини. Таку лю-

дину показав він у поемі „Петрусь”. Тому Шевченко так високо ставив сімю, а серед неї матір вважав як сьвяту.

Приглядав ся Шевченко далі до життя, а тоді пізнав дві справи. На покритках не кінчить ся лихо тай вину злого не все можна віднести до осіб. Корінь лиха в тих порядках, що були тоді на Україні. В інших краях Європи не було вже панщини, а російський уряд все ще піддержував кріпацтво. При кріпацтві сам уряд давав одним більше прав, другим менше. Ясна річ, що при таких „ладі” сильніший все кривдив слабшого. За те не було йому ніякої кари, кривдженому не було ніякої помочи. Таж сам уряд признавав, що люди перед правом не є рівні. Тому Шевченко всею силою свого слова звернув ся проти кріпацтва і проти того, щоб оден чоловік мав більше прав ніж другий.

Се була новина в українській літературі. Українські поети і повістярі писали вже про нарід, але описували його одержу і звичаї, бувало часом і глузували трохи з простолюдина.

Шевченко, кріпацький син, знав добре кріпацькі злидні, розкрив їх і боров ся проти їх жерела. Він не тільки показав кривди селян і кріпаків, не тільки обороняв їх людські права, але накликував своїх земляків:

„Обніметеж, брати мої,
Найменшого брата!”...

Шевченко вірив, що сімья, підстава громадянського ладу, се та остая, в якій людина найде своє особисте щастє. Але ми всі Українці — одна велика сімья. Була у нас своя хата-палата. Бу-

ли віки золоті: Було колись — в Україні ревіли гармати; було колись — Запорожці вміли панувати! Колись ми були господарем у своїй хаті: Братерська наша воля без хлопа і без пана, сама собі у жупані розвернула ся весела. — Але прийшли сильніші сусіди тай стали над нами верховодити.

Шевченкови зразу тільки жаль було за втраченою. Він зразу тільки тужив за козацтвом. В історичних поемах. як Гамялїя, Іван Підкова, Тарасованіч, Чернець і других, в елегії (урочистій промові) „На вічну пам'ять Котляревському, До Основ'яненка” наче на картинах змалював він нам пишних гетьманів, славу Січ, кроваві походи козацькі, рівність і братерство. Далі став він шукати за причинами, чому такі славні та хоробрі лицарі мусіли піддатися? Через що то Україна стала наша-ненаша земля? Він на кількох місцях дорікає Богданови Хмельницькому за те, що визволив Україну з під слабосилої Польщі тай піддав сильній Москві з добрим військом і слухняними урядниками. Царі зломали присягу і закували Україну в сильні кайдани.

„Ой Богдане, Богданочку!

Як би була знала,

У колисці придушила,

Під серцем приспала”.

каже до Хмельницького мати Україна.

Доконав ся Шевченко також, що не самі тільки провідники і гетьмани помилялися. Вся козацька старшина й пани — як звичайно шляхта — дбали тільки за свої користи. Москаль дав їм ті користи, позволив закріпостити козаків і воль-

них селян, робити з них панщизняних невольників, і от пани тай старшина козацька поклонилися Москалеви, признали його паном над Україною, відцуралися свого. Шевченко кидає їм гірку правду в очі тай кличе до них:

„Схаменіть ся, будьте люде,
Бо лихо Вам буде!”

В поемі „Гайдамаки” розповів Тарас, як то селяни збирали ся в ватаги і стали в обороні свободи своєї і віри православної. Клали голови свої під меч, кров текла ріками, а Гайдамаки не дбали за жите, коби тільки здобути правду.

І Шевченко вірив, що її здобудемо. Про будучу Україну він каже до Куліша в поемі „Чернець”:

„..... А я, брате,
Таки буду сподіватись,
Таки буду виглядати,
Серцю жалю завдавати”.

І се була також новина в українській літературі. До Шевченка ні один український поет не відважився стати за політичні права українського народу і сказати, що ми маємо назад здобути втрачену самостійність і свободу, бо тільки в своїй хаті своя правда і сила і воля.

Найбільше написав Шевченко віршів, що своїм складом подібні до народних співанок і назвав їх думками. В них висьпівав Шевченко ті чутя, які були в його чистім серцю. Сьпівав про любов до України, про те, що всі люди повинні бути рівні, що не повинен один нарід над другим панувати. Висьпівав у неволі свій смуток і тугу

за Україною. Сам кріпив своє серце, як міг, не падав духом; колиж вернув з заслання, відважно висказував і далі свої свободолюбні мисли.

Але як гарно писав Шевченко! якою всім зрозумілою мовою і як просто та щиро! Він не писав для самих учених людей, але для кожного, хто тільки має серце доступне для чуття. І всіх земляків, усю Україну обіймив він своїм люблячим серцем, тому він перший, найбільший і правдивий народній поет.

Шевченко написав також кілька повістей і одну драму для театральних вистав: „Назар Стодоля”. Недавно перед смертю, втішений, що на Україні закладали для селян т. зв. недільні школи уложив він для тих шкіл „Буквар”. А се показує, яку вагу прикладав Шевченко до народної освіти.

V. Що Шевченко зробив і чим він для нас.

Шевченко найбільший український поет. Він для своїх віршів не шукав узорів по якихсь книжках та в чужих поетів, не глядів чогось штучного. Ні, він учив ся на народній поезії, отже на тім, що наші батьки цілі століття творили і переказували оден другому. З народньої поезії, з тих неписаних співанок і дум, які чув на селі від родини, від сусідів і кобзарів, брав форму, деякі образи і вислови, часом і зміст. В той спосіб спровадив Шевченко українську писану поезію до певної основи, нащепив її на вічно зелене, глибоко вкорінене, невмируще дерево. Котрий тільки український поет пішов його слідами і зійшов до того

жерела народної, неписаної поезії, все зачерпнув відтам народного духа, так як з керниці черпає спраглий воду.

Шевченко впровадив до української поезії нові ідеї (думки). Він заговорив у своїх віршах про мужицькі кривди і права, про нашу минувшину, про рівність людей і правду. Надихав нашу поезію такими високими думками, що кождий правдивий чоловік, чи Українець, чи чужий прийме їх за свої. Таким чином став Шевченко у ряді всесвітніх поетів, а українській поезії запевнив тревалий розвій.

Шевченкове значінє не кінчить ся на тім, що він зробив для поезії. Він є жерелом нашого сьвітогляду, з нього почало ся правдиве відродженє української нації. Сумна наша історична бувальщина. Стратили ми свою державу, запанували над нами сусіди. А до того всього осьвічені верстви нашого народа відцурали ся від низших і одні змосковщили ся, другі спольщили ся. Вороги були певні, що вже знищать нас. Тимчасом виступив Шевченко і пригадав нам, що ми великих батьків сини, бо діди наші кровю напоїли ту землю, що ми по ній ходимо. Наші батьки ребрами скородили рілю і голови клали за сьвяту волю. І от прославив Шевченко лицарів-козаків за те, що вони бороли ся за правду. Але він доглянув ся того, відки набирало ся козацтво, хто дав Хмельницькому велику силу, аж він правити нею не міг. То був сірий народ. Народ обробляв землю, народ годував працею своєю всіх. З нього, мов цьвіт із землі, виростили верхні верстви, осьвічені і вчені лю-

ди, малярі, поети, полковники. Наша підвалина — народ; наша сила — в народі. Сю правду пізнав Шевченко і показав цілим поколінням кострою дорогою їм іти. Оттому Шевченко поборював кривдників народа і багато причинив ся до того, що в Росії знесено кріпацтво. Тому взивав, щоб меншого брата обіймити і вчити і разом з ним іти.

Що він серцем своїм, горячим чутєм відгадав, се ми розумом збагли. І ми нині знаємо, що наша сила в народі. Сю правду сказав нам Шевченко. Тому кажемо, що він жерелом нашого сьвітогляду.

Шевченко перший навчив нас любити могили і тих, що лягли під могилами. Він навчив нас цінити наше минуле. Він також показав нам дорогу до будучого. Тому він наш апостол і пророк.

Богато було великих і славних мужів на сьвітї. Учені шанують їх, а багаті ставлять їм памятники. А ми Шевченка не тільки шануємо і почитаємо, але любимо його, як сьвятого. Не самі вчені, або самі пани, або самі купці, або якась часть народу почитає Шевченка. Ми всі, цілий нарід маємо його за батька.

Своїм житєм трудящим і многострадальним лишить ся Шевченко на все ясною і сьвітлою постатю в нашій літературі і в історії. Ледви перебив ся Шевченко о холоді і голоді через кріпацтво. Далі терпів побої, сновняв у пана послуги. Мов у сні проминуло його 9 щасливих років і знов дістав ся Тарас у неволю, в тяжку салдацьку тюрму. Але при тих усіх муках не зрікав ся Шевченко своїх ідей, не переставав любити Україну

і служити їй. Дзвонив ланцюхами в неволі, але писав:

Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні,
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині —

.....
Та не однаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні
Її окрадену збудять...?
Ох, не однаково мені!

Ні один нарід не має поета, щоби працював у таких тяжких умовах, як Шевченко. Побіч усіх великих заслуг, які він має для літератури, окрім великої пошани за його заслуги для відродження української нації, лишить ся Шевченко на все мучеником за свою ідею і прикладом найчистішійшій, найсвятішійшій жертви для добра свого народу, своєї України. Отже Костомарів казав, що як український нарід буде користувати ся повною людською свободою, то все з великою пошаною згадувати ме Шевченка, як півця нашої недолі і за те, що добивав ся для нас свободи і страждав за нарід душею, тілом.

Так вже і стало ся. Бо ще ми не маємо повної свободи, ще тільки йдемо до неї, але знаємо, хто нам показав шлях до неї. За те наша честь і пошана Шевченкови буде доти, доки буде український нарід.

VI. В честь Тарасови.

Сто років минає з того часу, як народив ся Тарас Шевченко.

Не в палаті і не в панській родині побачив він сьвіт, але в хлонській хаті, де голод терпіли і панщину проклинали.

Живопись українського села, краса степів з козачими могилами від дитини западали в його душу. А він блукав, терпів голод і просив, щоб люди вчили його чого доброго.

І ті люди навчили його того, що самі вміли. Коли Тарас прийшов на сьвіт, вже Москаль зруйнував був Січ. Але не забув її ще нарід. Ще співав пісні про неї і про козаків. Нарід не забув ще про Гайдамаків і малий Тарас виростав у тузі за тим минулим і втраченим. Се була перша Тарасова наука від людей.

Тяжкі зневаги і кривди, яких Тарас зазнав ще хлонцем, навчили його ставати проти всякого насильства. Се він записав у своїх споминах, як був уже зрілим чоловіком. Се була друга Тарасова наука.

Третю він дістав уже не в своїм селі, але в сьвіті, коли прийшов до своїх літ. Навчив ся він цінити політичну свободу і пізнав, що всі люди повинні бути рівні. А вже в своїм серцю носив він великий скарб, з яким народив ся. То була правдива вселюдська любов. Він обіймав нею всіх людей. З тим скарбом перейшов він усю свою дорогу.

Його дорога була далека, дуже далека.

З рідних сторін вийшов Тарас бурлакою, пішов панським слугою в далекі краї. Тай зайшов аж до Азії, під Новопетровську твердиню. Аж там його інгнали простим салдатом кару відбувати. На кару заробив тим, що любив Україну. Любив гарний край, тих людей, що лягли під високими могилами і тих, що кровавим потом обробляють святу землю, годують всіх. А любив Україну не самим словом, але і ділом. Тому, що любив її, взивав, щоб для неї здобути права і давню свободу.

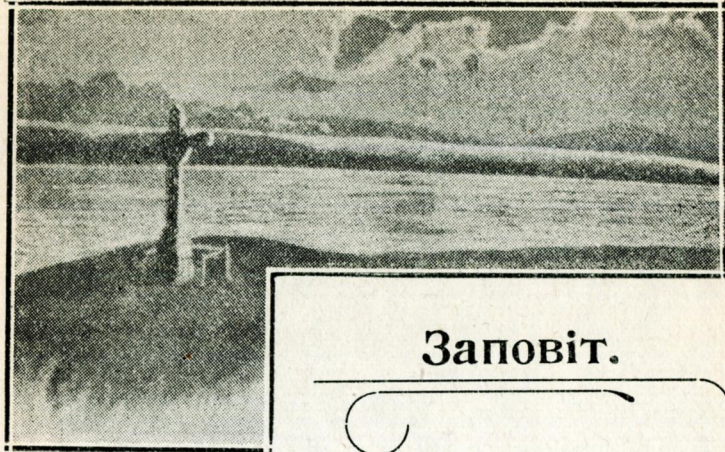
Любив Тарас Україну правдиво, бо жите за неї дав. Коби ми так її любили. Коби кождий з нас на своїм становищі працював для неї з усіх сил. А як колись прийде время люте, щоби дав за неї душу і тіло.

Не тільки словом своїм огненим закликав нас батько Тарас служити вітчизні. Він своїм житом показав нам **як** її служити. Оттому ми прочитаймо його твори і розгадаймо його жите. А потому ідім за його покликом і за його прикладом. Працюймо без ушину для України, щоб наші сини соті роковини того замученого пророка святкували в **своїй хаті!** На своїй землі, де політичні права українського народу будуть запевнені в українськім уряді і в українськім соймі.

Як тільки сповнимо заповіт батька Тараса, як не буде в нас різниці між хлопом, як обіймемо найменшого брата, то великий празник, соті поминки за Нього будуть великим, радісним сьвятом вільної самостійної України!

Думи мої, думи мої...

Заповіт.

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій:
Щоб лани широкополі
І Дніпро і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий!

Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу, оттоді я
І лани і гори —
Все покину і полину
До самого Бога
Молити ся. А до того —
Я не знаю Бога!

Поховайте та вставляйте,
Кайдани порвіте,
І вражою злою кровю
Волю окрошіте!
І мене в семі великій,
В семі вольній новій,
Не забудьте помянути
Незлим тихим словом!

Г а м а л і я.

»Ой нема, нема ні вітру ні хвилі
Із нашої України!

Чи там раду радять, як на Турка стати,
Не чуємо на чужині.

»Ой повій, повій, вітре, через море
Та з Великого Лугу,
Суши наші сльози, заглуши кайдани,
Розвій нашу тугу!

»Ой заграй, заграй, синесеньке море,
Та під тими байдаками,
Що пливуть козаки, тільки мріють шапки,
Та на сей бік за нами!

»Ой Боже наш, Боже! хоч і не за нами,
Неси Ти їх з України;
Почуємо славу, козацькую славу,
Почуємо, та й загинем!«

Оттак у Скутарі козаки співали;
Співали сердеги, а сльози лились,
Лили ся козацькі, тугу домовляли.
Босфор аж затряс ся, бо з-роду не чув
Козацького плачу; застогнав широкий,
І шкурою, сїрий бугай, стрепенув,
І хвилю, ревучи, далеко-далеко
У синєє море на ребрах послав.
І море ревнуло Босфорову мову,
У Лиман погнало, а Лиман Дніпрові
Тую журбу-мову на хвилі подав.

Зареготав ся дід наш дужий,
Аж піна з уса потекла.
»Чи спиш, чи чуєш, брате Луже?
Хортице сестро?«

Загула

Хортиця з Лугом: »Чую, чую!«
І Дніпр укрили байдаки,
І заспівали козаки:

„У Туркині, по тім боці,
Хата на помості.
Гай, гай! море, грай,
Реві, скелі ламай!
Поїдемо в гості.

„У Туркині у кишені
Таляри, дукати.
Не кишені трусить,
Їдем різать, палить,
Братів визволяти!

„У Туркині яничари
І баша на лаві.
Гой ги, вороги!
Ми не маєм ваги!
Наша воля й слава!”

Пливуть собі співаючи,
Море вітер чує.
Попереду Гамалія
Байдаком керує.
— Гамаліє! серце мліє:
Сказило ся море.
— Не злякає! І сховались
За хвилі, за гори.

Дрімає в гаремі — в раю Византія,
І Скутар дрімає; Босфор клекотить
Неначе скажений, то стогне то вие:
Йому Византію хочеть-ся збудить.
»Не буди, Босфоре: буде тобі горе!
Твої білі ребра піском занесу,
У мул поховаю!« реве синє море.
»Хиба ти не знаєш, яких я несу
Гостей до султана?«

Так море спиняло
(Любило завзятих чубатих Славян).
Босфор схаменував ся. Туркinya дрімала,
Дрімала у гаремі ледачий султан.
Тільки у Скутарі, в склепу, не дрімають
Козаки сердеги. Чого вони ждуть?
По-своєму Бога в кайданах благають,
А хвилі на той бік ідуть та ревуть.

»О милий Боже України!
Не дай пропасти на чужині,
В неволі вольним козакам!
І сором тут, і сором там:
Вставать з чужої домовини,
На суд Твій праведний прийти,
В залізах руки принести,
І перед всіми у кайданах
Стать козакові!....«

— »Ріж і бий!
Мордуй невіру бусурмана!
Кричать за муром. Хто такий?
Гамаліє! серце мліє:
Скутар скаженіє!

»Ріжте, бийте!« на фортеці
Кричить Гамалія.

Реве гарматами Скутара,
Ревуть, лютують вороги;
Козацтво преть-ся без ваги —
І покотились яничари.

Гамалія по Скутарі —
По пеклу гуляє,
Сам хурдигу розбиває,
Кайдани ламає.
»Вилітайте, сірі птахи,
На базар до паю!«
Стрепенулись соколята,
Бо давно не чули
Хрещеної тії мови.
І ніч стрепенулась:
Не бачила, стара мати,
Козацької плати.
Не лякай ся, подиви ся
На бенкет козачий!
Темно всюди, як у будень,
А сьвято чимале.
Не злодії з Гамалієм
Їдять мовчки сало
Без шашлика. »Засьвітимо!«
До самої хмари
З щоглистими кораблями
Палає Скутара.
Византія пробуркалась,
Витріщає очи,
Переплива на помогу,
Зубами скрегоче.

Реве, лютує Византія,
Руками берег достає:
Достала, зикнула, встає —
І на ножах в крові німіє.
Скутар, мов пекло те, палає.
Через базари кров тече,
Босфор широкий доливає.
Неначе птахи чорні в гаї,
Козацтво сьміливе літає.
Ніхто на сьвіті не втече!
Руйнують мури, срібло, золото
Несуть шапками козаки
І насипають байдаки.
Горить Скутар, стиха робота,
І хлопці сходять ся; зійшлись,
Люльки з пожару закурили,
На байдаки, та й потягли,
Рвучи червоні гори-хвилі.

Пливуть собі, ніби з дому,
Так буцім гуляють,
Та, звичайне Запорожці,
Пливуть співають:

»Наш отаман Гамалія,
Отаман завзятий,
Забрав хлопців та й поїхав
По морю гуляти, —
Слави добувати,
Із турецької неволі
Братів визволяти.
Ой приїхав Гамалія
Аж у ту Скутару;
Сидять брати Запорожці,
Дожидають кари.

Ой як крикнув Гамалія:
»Брати, будем жити,
Будем жити, вино пити,
Яничара бити,
А курені килимами,
Оксамитом крити!«
Вилітали Запорожці
На лан жито жати;
Жито жали, в коши клали,
Гуртом заспівали:
»Слава тобі, Гамаліє,
На весь сьвіт великий,
На весь сьвіт великий,
На всю Україну,
Що не дав ти товариству
Згинуть на чужині!«

Пливуть співаючи; пливе
Позад завзятий Гамалія,
Орел орлят мов стереже.
Із Дарданелів вітер віє,
А не женеть-ся Византія:
Вона біть ся, щоб Чернець
Не засьвітив Галату знову,
Або гетьман Іван Підкова
Не кликнув в море на ралець.
Пливуть собі, а зі-за хвилі
Сонце хвилю червонить;
Перед ними море миле
Гомонить і клекотить.

Гамаліє, вітер віє,
Ось-ось аще море!...
І сховали ся за хвилі,
За рожеві гори.

Сон (кріпачки).

На панщині пшеницю жала;
Втомила ся; не спочивать
Пішла в снопи, пошкандибала
Івана сина годувать:

Воно сповитеє кричало
У холодочку за снопом.
Розповила, нагодувала,
Попестила, і ніби сном,
Над сином сидя, задрімала.
І снить ся їй: той син Іван —
І уродливий, і багатий,
Не одинокий, а жонатий,
На вольний, бачить ся, бо й сам
Уже не панський, а на волі,
Та на своїм веселім полі
У-двох собі пшеницю жнуть,
А діточки обід несуть...
І усьміхнула ся небога...
Прокинулась — нема нічого!
На Йвася глянула; взяла
Його, гарненько сповила,
Та щоб дожать до ланового,
Ще копу дожинать пішла...

І виріс я на чужині,
І сивію в чужому краї;
То одинокому мені
Здаєть-ся, красшого немає
Нічого в Бога, як Дніпро
Та наша славная Вкраїна.
Аж бачу, там тільки добро,
Де нас нема. В лиху годину,
Якось недавно довелось
Мені заїхать в Україну,
У те найкрасчєє село,

У те, де мати повивала
Мене малого, і в-ночи
На сьвічку Богу заробляла;
Поклони тяжкїї бючи,
Пречистїй ставила, молила,
Щоб доля добрая любила
Її дитину... Добре, мамо,
Що ти за-раня спать лягла,
А то б ти Бога прокляла
За мїй талан.

Аж страх погано
У тїм хорошому селї:
Чорнїйше чорної землї:
Блукають люде; повсїхали
Сади зеленї; погнали
Бїленькї хати, повалялись;
Стави буряном поросли.
Село неначе погорїло,
Неначе люде подурїли,
Нїмї на панщину їдуть
І дїточок своїх ведуть.
І я, заплакавши, назад
Поїхав знову на чужину.

І не в однім оттїм селї,
А скрізь на славній Українї
Людей у ярма запрягли
Пани лукаві. Гинуть, гинуть
У ярмах лицарськї сини.
А препоганїї пани
Жидам, братам своїм хорошим,
Остатнї продають штани...

Погано дуже, страх погано
В отсій пустині пропадуть;
А ще поганьше на Україні
Дивитись, плакати і мовчати.

А як не бачиш того лиха,
То скрізь здається любо, тихо
І на Україні добро.
Між горами старий Дніпро.
Неначе в молоці дитина,

Красується, кохується
На всю Україну;

А по-над ним зеленіють
Широкії села;

А у селах у веселих
І люде веселі.

Воно б може так і сталося,
Як-би не осталося

Слїду панського в Україні!...

Осії Глава XIV.

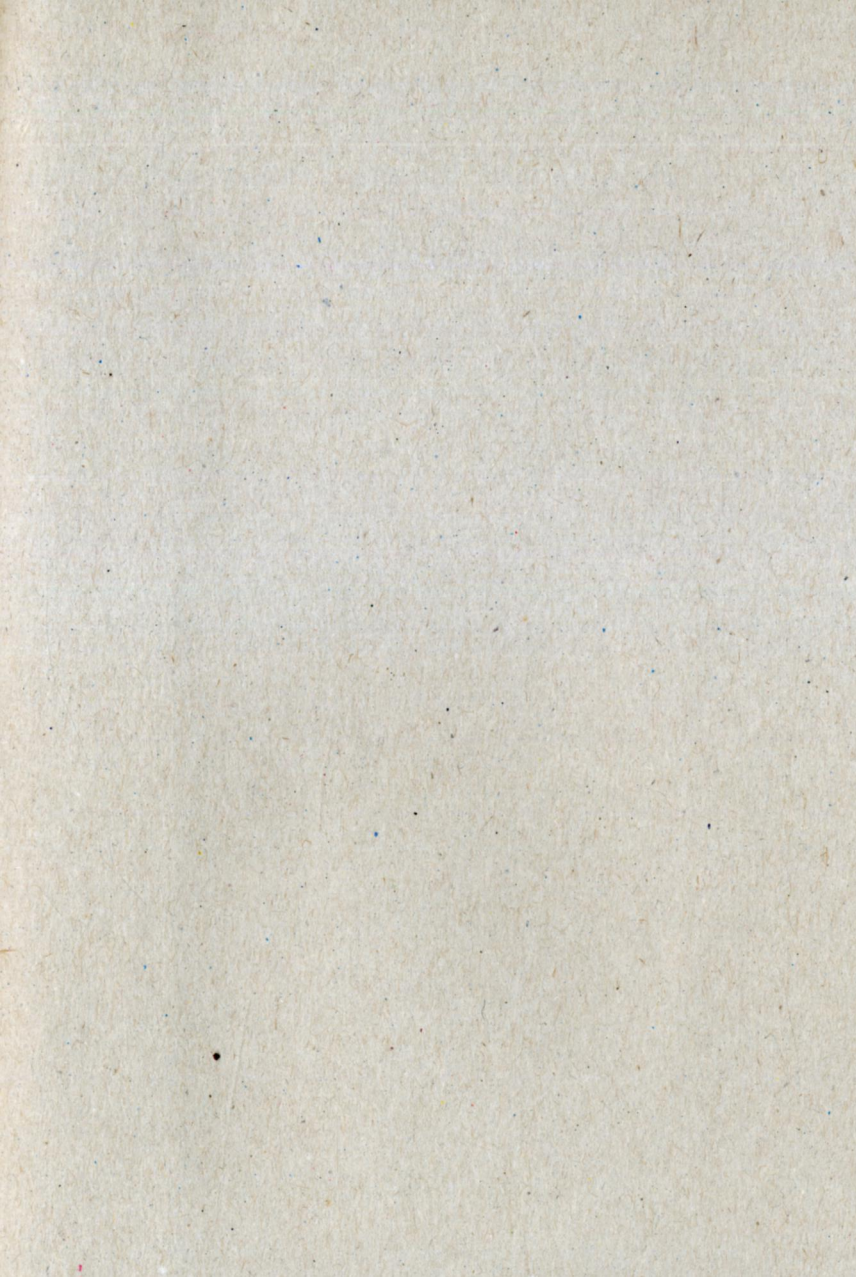
Погибнеш, згинеш, Україно,
Не стане знаку на землі!
А ти пишала ся колись
В добрі і розкоші! Вкраїно,
Мій любий краю, неповинний!
За-що тебе Господь кара,
Карає тяжко? За Богдана,
Та за скаженого Петра,
Та за панів оттих поганих
До краю нищить. Покара,
Убє незримо і правдиво,
Бо довго довготерпеливий
Дивив ся мовчки на твою,
Гріховную твою утробу,
І рек во гніві: »Потреблю
Твою красу, твою оздобу;
Сама розішнеш ся! Во зlobі
Сини твої тебе убють
Оперені, а злозачаті
Во чреві згинуть, пропадуть,
Мов недолежані курчата.
І плача, матернього плача
Ісполню гради і поля,
Да зрить разтленная земля,
Що я держитель і все бачу!«
Воскресни, мамо! І верни ся
В сьвітлицю-хату, опочий!
Бо ти аж надто вже втомилась,
Гріхи синовні несучи.

Спочивши, скорбная, скажи,
Прорци своїм лукавим чадам,
Що пропадуть вони лихі,
Що їх безчестіє і зрада
І криводушіє — огнем,
Кровавим, пламенним мечем
Нарізани на людських душах;
Що крикне кара невинища,
Що не спасе їх добрий цар,
Їх кроткий, п'яний господар!
Не дасть їм пить, не дасть їм їсти,
Не дасть коня вам охляп сісти
Та утікати; не втечете
І не сховаєтесь! Усюди
Вас найде правда-мета, а люде
Підстережуть вас, на то те-ж
Уловлять, і судить не будуть;
В кайдани туго окують,
В село на грище приведуть,
І на хресті отім, без ката
І без царя, вас, біснуватих,
Розпнуть, розірвуть, рознесуть,
І кровю вашою, собаки,
Собак напоять!...

І додай,
Такее слово їм додай,
Без притчі вискажи: Зробили,
Руками скверними створили
Свою надію, й речете,
Що цар наш Бог, і цар надія,
І нагодує і огріє
Вдову і сирот... Ні, не те!

Скажи їм ось-що: Брешуть боги,
Ті ідоли в чужих чертогах;
Скажи, що правда оживе,
Натхне, накличе, нажене
Не ветхеє, не древле слово
Разтленнеє, а слово нове
Між людьми криком пронесе,
І люд окрадений спасе
Од ласки царської.

B 4.227